

Grzegorz STEC

greggory4444@gmail.com

„TRADYCYJNA PRZYJAŹŃ POLSKO-CHIŃSKA” CZY „NIEZŁE PERSPEKTYWY”?

STOSUNKI POLSKO-CHIŃSKIE OD 1989 ROKU

ABSTRACT “Traditional Polish-Chinese friendship” or “nice prospect”? Relations between Poland and China

The text is an analysis of Polish-Chinese relations with a special focus on the period from 1989 to 2012. The article looks at three aspects of the relations: political, economic and cultural. The article provides a description of various organizations that play an important role in raising new possibilities for cooperation between Poland and China. In conclusion the article gives an overall assessment of the relations between the two countries, makes an evaluation of what has been achieved so far and points out possible actions that the countries (especially Poland) should take.

KEYWORDS *Poland, China, multipolarity, cooperation, opportunity*

WSTĘP

Niniejszy artykuł ma ukazać stosunki polsko-chińskie i tendencje, jakie można w nich zaobserwować, oraz wyróżnić kilka punktów determinujących obecne i przyszłe relacje. W pierwszej części zostaną omówione zasadnicze dane dotyczące obu państw (warunki geostrategiczne, główne tendencje w polityce zagranicznej). Następnie zostanie nakreślona historia stosunków polsko-chińskich na przestrzeni ostatnich 60 lat i współcześnie. Wreszcie zostanie przeprowadzona próba oceny dalszych możliwości oraz jakości opisywanych relacji. Wybrane zostały głównie źródła internetowe, ze względu na aktualność tematu i jego niewielką obecność w literaturze fachowej.

1. CHINY I POLSKA – OPIS PRZYPADKÓW

Tabela 1. Zestawienie najważniejszych wskaźników obu państw

	Chiny*	Polska**
Powierzchnia	9,5 mln km ²	0,4 mln km ²
Ludność (czerw. 2012)	1,34 mld	0,03 mld
Przyrost naturalny (przew. 2012)	0,481%	-0,075%
PKB (2009/10/11)	9,49/10,48/11,44 bln \$	0,72/0,75/0,78 bln \$
Wzrost PKB (2009/10/11)	9,2/10,4/9,2%	1,6/3,9/4,4%
PKB per capita (2009/10/11) [w tys. \$]	7,1/7,8/8,5	18,9/19,6/20,6
Rezerwy w obcej walucie i złocie (na koniec 2010/11)	2,89/3,23 bln \$	93,51/97,87 mld \$
Eksport (2010/11)	1,58/1,9 bln \$	165,7/193,9 mld \$
FDI w kraju (2010/2011)	578,8/781,8 mld \$	193,1/205,1 mld \$
Wydatki na wojsko	4,3% PKB (2006)	1,9% PKB (2005)

* *China* – *World factbook*, [online] <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ch.html>, 29 VII 2012.

** *Poland* – *World factbook*, [online] <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/pl.html>, 29 VII 2012.

Na podstawie tych danych można łatwo porównać sytuację obu państw oraz zobrazować ich różnice. W celu dokładnego zestawienia potęgi obu państw wykorzystany zostanie model stworzony przez Mirosława Sułkę:

$$P_d = D^{0,625} * L^{0,217} * p^{0,109}$$

gdzie:

P_d – potęga ogólna,

D – produkt krajowy brutto,

L – liczba ludności,

p – powierzchnia terytorium¹.

(Uwaga: wykładniki potęgowe zostały zaokrąglone – zgodnie z oszacowaniem autora wyniosły one odpowiednio: = 0,65239958; 0,21746653; 0,10873326).

Zgodnie z tymi wyznacznikami potęga chińska wynosi, po zaokrągleniu, 6,23, podczas gdy polską można oszacować na 0,36. Widać wyraźnie, że państwo chińskie jest ponad 17-krotnie potężniejsze od państwa polskiego. W takiej sytuacji Polska nie może oczekiwać, iż będzie stanowić dla Chin ważnego sojusznika. Z punktu widzenia Polski, Chiny mogą odgrywać bardzo istotną rolę w polityce zagranicznej, jednak nie odwrot-

¹ M. Sułek, *Metodyka analizy geopolitycznej (na przykładzie potęgotetrii)*, [online] <http://geopolityka.net/metodyka-analizy-geopolitycznej-na-przykladzie-potegotetrii/>, 30 VII 2012.

nie. Mając to w pamięci, można przejść do określenia kwestii wpływających na politykę zagraniczną obu państw.

1.1. Chiny

Chińską politykę zagraniczną można scharakteryzować w odwołaniu do kilku zasadniczych punktów. Przede wszystkim należy zwrócić uwagę, że zdaje się ona opierać na podejściu biznesowym. Celem jest wygenerowanie zysku dla swojego państwa; kontrola nad partnerem nie wydaje się zasadniczym dążeniem Pekinu. Źródłem zysku jest w dużej mierze chiński eksport, który w 2011 r. stanowił 31% chińskiego PKB². Aby utrzymać swą produkcję, Chiny są zmuszone importować wielkie ilości surowców, czego znakomitym przykładem może być działalność tego kraju w Afryce³. Rozpędzona chińska gospodarka potrzebuje obecnie rozwoju, gdyż jego zatrzymanie może grozić niepokojami społecznymi – wyrazem takich obaw i przekonania o konieczności zwrócenia uwagi na poprawę dobrobytu może być wprowadzona przez Hu Jintao polityka *harmonijnego społeczeństwa*⁴. Dlatego też podstawowym wyznacznikiem chińskiej polityki zagranicznej będzie właśnie biznes. Należy mieć to na uwadze, postrzegając chińskie działania – polityczne, kulturalne czy militarne. To defensywa polityczna z ofensywą ekonomiczną.

1.2. Polska

Jeśli chodzi o polską specyfikę, to w kwestii relacji z Chinami należy zwrócić uwagę zwłaszcza na dwie kwestie. Po pierwsze, Polska – jak wynika z poprzednich analiz – nie stanowi państwa dość potężnego, aby sama w sobie mogła stanowić dla Chin realnego partnera, jednak członkostwo w UE stanowi jej mocną stronę. Po drugie, na odbiór i relacje z ChRL może wpływać historia RP. Część Polaków zdaje się postrzegać ChRL przez pryzmat komunizmu nad Wisłą.

1.3. Wnioski

Różnice w budżecie, wielkości oraz ludności nie pozostawiają wątpliwości, że w relacjach polsko-chińskich to Chiny będą odgrywały wiodącą rolę, patrząc na Polskę raczej jako na członka UE. Znamienne jest ujmowanie wzajemnych relacji bardziej z perspektywy biznesowej niż politycznej, czego wyrazem może być fakt, że konsulat generalny ChRL znajduje się w Gdańsku i posiada powiązania z Polsko-Chińskim Towarzystwem

² *Exports of goods and services (% of GDP)*, The World Bank, [online] <http://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.ZS/countries/1W?display=default>, 25 VIII 2012.

³ Więcej informacji można znaleźć na stronie: <http://www.businessinsider.com/map-chinese-investments-in-africa-2012-8>, 25 VIII 2012.

⁴ Więcej informacji można znaleźć na stronie: http://www.cuhk.edu.hk/centre/ccss/publications/km_chan/CKM_14.pdf, 25 VIII 2012.

Gospodarczo-Kulturalnym. Ważne jest również to, że Polska nie stanowi dla Chin kraju atrakcyjnego surowcowo.

2. KRÓTKA HISTORIA RELACJI POLSKO-CHIŃSKICH

Zaszczości historyczne stanowią bardzo ważną kwestię w polityce chińskiej, nastawionej na ciągłość i stabilność (należy tu pamiętać o tak często podkreślanej, liczącej 5 tys. lat perspektywie cywilizacji chińskiej). Świetnym przykładem może być anegdota dotycząca Zhou Enlaia⁵. Kiedy został on zapytany w 200. rocznicę wybuchu Rewolucji Francuskiej co o niej sądzi, odpowiedział: *Too early to say*⁶. Unaocznia to bardziej perspektywiczne pojmowanie historii, co owocuje koniecznością tworzenia bardziej dalekowzrocznych strategii oraz dbania również o swój „historyczny” wizerunek.

Początkiem kontaktów polsko-chińskich była działalność misjonarza Michała Boyma, który został posłem papieża Innocentego u podupadającej dynastii Ming oraz innych misjonarzy w XVII w.⁷ Regularne stosunki między państwami rozpoczęły się jednak dopiero w XX w. Cesarstwo Chińskie uznało II RP 27 marca 1920 r., a swoją działalność rozpoczęły jednostki konsularne w Szanghaju i Harbinie. W 1929 r. doszło do utworzenia poselstwa polskiego przy rządzie chińskim.

Relacje rozwijały się poprawnie aż do 1938 r., kiedy to Polska uznała marionetkowe państwo Mandżukuo. Mimo cofnięcia uznania w 1942 r., cała sprawa pozostała czarnym epizodem w stosunkach polsko-chińskich. W 1945 r. narodowy rząd Chin za legalny uznał Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej, który z kolei 4 października 1949 r. przeniósł swoje uznanie na Chińską Republikę Ludową. Polska została drugim po ZSRR państwem, z którym ChRL nawiązała stosunki na szczeblu ambasad.

W latach 50. stosunki polsko-chińskie rozwijały się dynamicznie – wystarczy wspomnieć o wizytach na najwyższym szczeblu. W 1954 r. Polskę odwiedził premier i minister spraw zagranicznych Zhou Enlai, a w tym samym roku Bolesław Bierut uczestniczył w obchodach 5-lecia powstania ChRL. Dochodziło do licznych spotkań na niższych szczeblach, aż w 1957 r. Zhou Enlai ponownie odwiedził Polskę, spotykając się z Edwardem Gomułką. W tym samym roku do Chin udał się Józef Cyrankiewicz. Niezwykle istotny jest jednak fakt, że ta bliskość stosunków była efektem polityki Pekinu wobec Moskwy i wraz z pojawieniem się rozbieżności opinii relacje z Polską straciły na dynamice, aż wreszcie zanikły (mniej więcej na czas Wielkiego Skoku Naprzód oraz Rewolucji Kulturalnej).

Dopiero po śmierci Mao w 1976 r., wraz z poprawą stosunków z USA, Chiny zaczęły ponownie otwierać się na działania dyplomatyczne. Warto tu odnotować polski

⁵ Generalną zasadą jest, że pierwszy człon chińskich imion to nazwisko, drugi zaś to imię danej osoby.

⁶ B. Womack, *Henry Kissinger's On China*, 3 VI 2011, [online] http://www.washingtonpost.com/entertainment/books/henry-kissingers-on-china/2011/05/17/AGE7OLIH_story.html, 30 VII 2012.

⁷ Więcej informacji: E. Kajdański, *Michał Boym – ostatni wysłannik dynastii Ming*, Warszawa 1988, *Polacy na Szlakach Świata*.

epizod w pojednaniu chińsko-amerykańskim: jedno z ważniejszych rozmów pomiędzy reprezentantami obu krajów miały miejsce w Warszawie. Późniejsze pojednanie z Polską dało wyraz w ponownych wizytach na wysokim szczeblu (np. wizyta generała Jaruzelskiego w Pekinie w 1987 r.). Lata 80. upłynęły pod znakiem ożywionych kontaktów na poziomie ministerialnym – można tu wymienić wizytę wiceministra spraw zagranicznych Qian Qichena w Warszawie, obchodzone w ambasadzie PRL w Pekinie 40-lecie wydania manifestu PKWN, wizyta wicepremiera Janusza Obodowskiego w ChRL czy rewizyta wicepremiera Li Penga, obie w 1985 r. Za najważniejszy moment należy jednak uznać wizytę Przewodniczącego Rady Państwa gen. Wojciecha Jaruzelskiego w ChRL w 1986 r., podczas której rozmawiał on z najwyższymi przedstawicielami Chin Ludowych, w tym Deng Xiaopingiem. W 1988 r. podczas swojej wizyty premier Zbigniew Messner podpisał z ChRL umowy o współpracy handlowej, gospodarczej i naukowo-technicznej.

Przełom lat 80. i 90. stanowił moment osłabienia stosunków polsko-azjatyckich ze względu na niepewność tych ostatnich co do stabilności RP. W 1989 r. wydarzenia w Polsce zbiegły się z wydarzeniami na placu Tian'anmen; w ich wyniku oba państwa poszły w zupełnie odmiennych kierunkach w swych politykach wewnętrznych. Doszło do ograniczenia wzajemnych stosunków, gdyż zdarzenia w Polsce mogłyby stanowić potencjalną inspirację i zagrożenie dla władzy chińskiej. Jednak już w 1991 r. doszło do spotkań ministrów spraw zagranicznych, a trzy lata później do wizyty premiera Waldemara Pawlaka w ChRL. Następne doniosłe spotkanie miało miejsce podczas wizyty prezydenta Aleksandra Kwaśniewskiego w Chinach w 1997 r. W 2004 r. doszło natomiast do wizyty przewodniczącego ChRL Hu Jintao w Polsce; wówczas podczas spotkania z prezydentem Kwaśniewskim podpisano Wspólne Oświadczenie między RP a ChRL, do którego odniosę się później. Warto zaznaczyć również bardziej aktualne wizyty, którymi zajmę się dokładniej poniżej – wizytę prezydenta Bronisława Komorowskiego w Chinach w grudniu 2011 r. oraz wizytę premiera ChRL Wen Jiabao w Polsce w kwietniu 2012 r.

3. DWA WSPÓLNE OŚWIADCZENIA – RAMY RELACJI

3.1. Wspólne oświadczenie RP i ChRL

Pierwszy z analizowanych dokumentów to wspomniane już oświadczenie wydane w czerwcu 2004 r. przez prezydenta Aleksandra Kwaśniewskiego oraz przewodniczącego Hu Jintao. W dokumencie ustalono, że współpraca będzie się odbywać w dziedzinie *spraw zagranicznych, gospodarczo-handlowych, naukowo-technicznych oraz innych*⁸. Ukazuje to główne punkty zainteresowania we wzajemnych relacjach – położono większy nacisk na wspólne „robienie interesów” niż na tworzenie nowej politycznej jakości.

⁸ *Wspólne oświadczenie RP i ChRL*, 9 VI 2004, [online] <http://polish.cri.cn/1/2004/06/09/2@12766.htm>, 30 VII 2012.

Wrażenie to podkreśla drugi punkt postanowienia, stanowiący: *Obie strony stwierdzają, iż szanują wybraną przez drugą stronę drogę rozwoju oraz prowadzoną politykę wewnętrzną i zagraniczną zgodnie z warunkami danego kraju. Szanują i popierają wysiłki drugiej strony dla obrony suwerenności i integralności terytorialnej własnego kraju. Obie strony dostrzegają różnice poglądów dotyczące podejścia do spraw politycznych, gospodarczych i społecznych oraz do systemu wartości i kwestii praw człowieka. Obie strony uważają, że różnice te nie powinny wpływać na rozwój stosunków dwustronnych oraz wyrażają wolę prowadzenia konstruktywnego dialogu i wymiany poglądów w tych sprawach*⁹. Punkt ten tym bardziej przekonuje, że strony są świadome braku wspólnych interesów politycznych, co więcej – zacytowany drugi punkt oświadczenia niejako powinien zamknąć kwestię praw człowieka w relacjach między państwami.

Punkt trzeci ukazuje, że obie strony są skłonne działać na rzecz wzmożonej kooperacji Chiny–UE. Polska jest więc tutaj silnie postrzegana jako członek UE i w takiej perspektywie mogłaby stanowić dla Chin interesującego partnera. Jak stanowi punkt dziewiąty: *Strona chińska [...] wyraża przekonanie, że członkostwo Polski w Unii Europejskiej nada nowy impuls relacjom chińsko-polskim*¹⁰. W punkcie jedenastym czytamy: *Polska oświadcza, że podtrzymuje niezmienną politykę jednych Chin i wyraża sprzeciw wobec wszelkich działań mających na celu zmianę statusu Tajwanu i powodujących wzrost napięcia w Cieśninie Tajwańskiej oraz popiera pokojowe zjednoczenie Chin*¹¹.

Z całości dokumentu można wnioskować, że Polska zdaje się odgrywać w oczach Chin rolę ewentualnego partnera w UE, akceptującego chińskie interesy oraz chińską integralność, w zamian otrzymującego dostęp do chińskiej gospodarki. Warto stwierdzić, że jest to najczęstsza taktyka chińska w relacjach międzynarodowych – zbliżenie gospodarcze i izolacja polityczna.

3.2. Wspólne oświadczenie RP i ChRL w sprawie ustanowienia partnerskich stosunków strategicznych

Oświadczenie podpisane przez prezydenta Komorowskiego i przewodniczącego Hu w grudniu 2011 r. jest bardzo zbliżone do oświadczenia podpisanego w 2004 r. Różnicą jest między innymi odwołanie do 62-letniej *tradycyjnej polsko-chińskiej przyjaźni*, co stanowi znaczne ocieplenie języka relacji. Potwierdzona zostaje zasada braku ingerencji w wewnętrzne sprawy partnera oraz fakt, że państwa *kierują się zasadami wzajemnego poszanowania oraz równego traktowania, wnoszą się ponad różnice w systemach społecznych i ideologicznych, szanują i wspierają obronę przez drugą stronę drogę rozwoju, politykę wewnętrzną i zewnętrzną zgodną z uwarunkowaniami państw oraz wysiłki drugiej strony na rzecz ochrony suwerenności i niepodzielności terytorialnej, wzajem-*

⁹ Tamże.

¹⁰ Tamże.

¹¹ Tamże.

nie dbają o żywotne interesy, mają na uwadze długofalowy i stabilny rozwój stosunków dwustronnych¹².

Polska dalej jawi się jako „sojusznik” Chin w obrębie UE: *Polska będzie popierać jak najszybsze przyznanie Chinom przez Unię Europejską statusu gospodarki rynkowej oraz działać na rzecz porozumienia w ramach UE w sprawie embarga na sprzedaż broni do Chin*¹³. Jednak w tym dokumencie pojawiają się również wzmianki o konkretnych kwestiach dotyczących bezpośrednio relacji polsko-chińskich. Przykładem może być ustanowienie *mechanizmu strategicznego dialogu na szczecelu wiceministrów spraw zagranicznych*¹⁴ czy zacieśnienie współpracy kulturalnej przez Protokół między Ministrem Kultury i Dziedzictwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej a Ministerstwem Kultury Chińskiej Republiki Ludowej o współpracy kulturalnej na lata 2012-2015¹⁵.

Za najważniejszy należy chyba uznać jednak punkt czwarty, który stwierdza: *Strona chińska pragnie zwiększyć import polskich towarów oraz zachęcać i wspierać udział chińskich przedsiębiorstw w projektach infrastrukturalnych oraz w przekształceniach prywatyzacyjnych w Polsce. Strona polska dąży do zapewnienia wsparcia i udogodnień chińskim przedsiębiorstwom chcącym wejść na rynek polski oraz europejski. Obie strony w pełni uznają pozytywne znaczenie, jakie dla rozwoju dwustronnej współpracy ma organizacja w czasie wizyty Polsko-Chińskiego Forum Gospodarczego, Forum Inwestycyjnego oraz Forum Rektorów Szkół Wyższych*¹⁶.

W porównaniu z poprzednim oświadczeniem współpraca zdaje się o wiele bardziej dojrzała, oparta na konkretniejszych podstawach i dalece bardziej wielopłaszczyznowa. Relacje polsko-chińskie wydają się rozwijać w sposób korzystny i względnie dynamiczny. Nie pozostawia to jednak wątpliwości, że najciekawszą „polską ofertą” dla ChRL jest głos w UE orędujący na rzecz Chin. Warto w tej kwestii pamiętać, że Chiny kreują swoją politykę zagraniczną w sposób dość biznesowy, więc za taką przysługę można spodziewać się konkretnej odpowiedzi, zazwyczaj gospodarczej. Dobrze rokuje także odwołanie do *tradycyjnej polsko-chińskiej przyjaźni* – należy tu pamiętać o tym, że w relacjach z Chinami należy budować stałą politykę, a „przyjacielskie gesty” przydające „twarzy” obu partnerom również stanowią ważny wyznacznik w działaniach chińskich¹⁷.

¹² *Wspólne oświadczenie RP i ChRL w sprawie ustanowienia partnerskich stosunków strategicznych*, 10 I 2011, [online] <http://www.polska-azja.pl/2012/01/10/tekst-strategicznego-partnerstwa-polska-chiny-podpisanego-20-xii-w-pekinie/>, 30 VII 12.

¹³ Tamże.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Tamże.

¹⁷ Koncepcja twarzy to kwestia roli społecznej, w którą wcielamy się podczas kontaktu ze społeczeństwem, a nasz prestiż zależy od odpowiedniego jej wcielania. Stąd tak wielka waga „poprawności” zachowań i realizowania konwenansów, również na poziomie polityki. Zob. T. Plafker, *Jak robić interesy w Chinach. Jak osiągnąć zyski na rynku rosnącym najszybciej na świecie*, przekł. A. Doroba, Warszawa 2010; A. Zwoliński, *Chiny – historia, teraźniejszość*, Kraków 2007.

3.3. Umowy Wen–Tusk

W kwietniu 2012 r. premier ChRL Wen Jiabao przyjechał do Polski na dwudniową wizytę. W tym czasie spotkał się z premierem Tuskiem oraz prezydentem Komorowskim, marszałkami Sejmu i Senatu, a także zainaugurował otwarcie Forum Gospodarczego Polska–Europa Środkowa–Chiny¹⁸.

Za ciekawy ruch z polskiej strony należy uznać próbę przyjęcie roli przewodnika i lidera grupy państw Europy Środkowej. W spotkaniu na Zamku Królewskim wzięli udział premierzy 15 państw: *Bośni i Hercegowiny, Chorwacji, Czarnogóry, Czech, Estonii, Litwy, Łotwy, Macedonii, Rumunii, Serbii, Słowacji, Słowenii i Węgier. Albania oraz Bułgaria były reprezentowane przez wicepremierów*¹⁹. Może to stanowić precedens do wykreowania wizerunku Polski jako „chińskiego partnera” w tym regionie Europy.

Premierzy RP i ChRL mówili, że współpraca rozwija się niezwykle pomyślnie, a relacje pomiędzy Polską i Chinami będą się zacieśniać. Przełożyło się to na trzy umowy międzyrządowe (oprócz tego podpisano sporo umów pomiędzy przedsiębiorstwami)²⁰:

- **Memorandum w sprawie promocji wymiany i współpracy małych i średnich przedsiębiorstw** (minister gospodarki Waldemar Pawlak i minister handlu Chin Chen Deming). Celem ma być zacieśnianie powiązań gospodarczych oraz ułatwienie przepływu informacji, również przy użyciu wymienionych w dalszej części artykułu struktur. Ważną rolę mają odgrywać specjalne szkolenia i fora gospodarcze.
- **Międzyrządowa umowa poświęcona współpracy w zakresie zrównoważonej infrastruktury** (minister transportu, budownictwa i gospodarki morskiej Sławomir Nowak oraz minister handlu Chin). Celem ma być współpraca w dziedzinie innowacyjności, ekologii czy współpracy naukowej.
- **Protokół o współpracy kulturalnej między resortami kultury obu państw na lata 2012-2015** (minister kultury i dziedzictwa narodowego Bogdan Zdrojewski oraz ambasador Chin w Polsce Sun Yuxi). Celem jest współpraca instytucji kultury, zbliżanie społeczeństw i powiększanie ich wzajemnej wiedzy o sobie. Ważną rolę mają tu odegrać istniejące już struktury kulturalne, o czym dalej.

Innym ważnym aspektem wizyty był jej biznesowy charakter. Premier Wen, jak zostało już wspomniane, wziął udział w Forum Gospodarczym Polska–Europa Środkowa–Chiny, przywożąc ze sobą 300 chińskich przedsiębiorców, którzy spotkali

¹⁸ TSz, *Premier Chin Wen Jiabao z wizytą w Polsce*, PAP, 25 IV 2012, [online] <http://wiadomosci.onet.pl/kraj/premier-chin-wen-jiabao-z-wizyta-w-polsce,1,5114281,wiadomosc.html>, 30 VII 2012.

¹⁹ *Podsumowanie wizyty premiera Chin*, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów RP, 25 IV 2012, [online] http://www.premier.gov.pl/centrum_prasowe/wydarzenia/podsumowanie_wizyty_premiera_c.9781/, 30 VII 2012.

²⁰ *Polsko-chińskie umowy o współpracy podpisane*, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów RP, [online] http://www.premier.gov.pl/centrum_prasowe/wydarzenia/polsko_chinskie_umowy_o_wspolp.-9753/, 30 VII 2012.

się z 300 polskimi oraz 150 pochodzącymi z innych państw Europy Środkowej partnerami. Tworzenie takich jednostek może przynieść Polsce wymierne korzyści²¹.

W porównaniu z poprzednimi spotkaniami widać tu znaczącą zmianę w projekcji swojej roli przez Polskę. Tworzący się wizerunek lidera państw Europy Środkowej może się niezwykle przysłużyć RP, gdyż trudno wymagać, aby Chiny traktowały ją samą jako bardzo istotnego partnera. Pytanie, czy Chiny faktycznie będą zainteresowane skorzystaniem z „polskich usług”, czy też postawią na bezpośrednie kontakty ze wspomnianymi państwami, pozostaje otwarte.

4. KULTURA I OŚWIATA

4.1. Promocja Kultury

Polsko-Chińskie Towarzystwo Gospodarczo-Kulturalne zostało utworzone w 2005 r. w Warszawie i zajęło się promocją relacji polsko-chińskich, jak również umożliwieniem nauki języka chińskiego w stolicy. Powstała dzięki zacieśniającej się współpracy organizacja dostarcza wiadomości zarówno na temat wydarzeń biznesowych, jak i kulturalnych. Warto także zwrócić uwagę na refundowane projekty branżowe oraz organizowane spotkania biznesmenów z obu krajów²². Strona organizacji dostarcza też informacji na temat wydarzeń w Chinach, w języku polskim.

Wspomniany już powyżej Instytut Konfucjusza odgrywa znaczącą rolę w kreowaniu nowego wizerunku Chin oraz promocji chińskiej kultury na świecie. Pierwszy instytut powstał w 2004 r. w Seulu, zaś już w 2006 r. w Krakowie we współpracy z Uniwersytetem Jagiellońskim utworzono pierwszą w Polsce jednostkę IK. W 2008 r. powstały jednostki w Opolu, Poznaniu i Wrocławiu²³. Instytuty umożliwiają naukę języka chińskiego pod okiem *native speaker*ów, przystąpienie do państwowego egzaminu językowego HSK oraz udział w licznych wydarzeniach promujących kulturę chińską (np. warsztatach kaligrafii, nauce ceremonii parzenia herbaty). Instytuty posiadają również własne biblioteki z materiałami dotyczącymi Chin. Celem ich działania jest ocieplenie chińskiego wizerunku oraz ułatwianie kontaktów biznesowych przez naukę chińskiego – szkoleni są tłumacze w krajach docelowych²⁴.

4.2. Wymiany i stypendia

Współpraca uniwersytecka doprowadziła do utworzenia stypendiów, dzięki którym osoby uczące się języka chińskiego mają możliwość wyjazdu do Chin w celu kontynu-

²¹ TSz, *Premier Chin...*

²² Więcej informacji: <http://www.pol-chin.pl/2,strona-g%C5%82%C3%B3wna>, 30 VII 2012.

²³ *Historia Instytutu Konfucjusza*, IK, [online] <http://www.instytutkonfucjusza.pl/historia.html>, 30 VII 2012.

²⁴ Więcej informacji o działalności IK: <http://www.instytutkonfucjusza.pl/index.html>, 30 VII 2012.

owania nauki i dalszego podnoszenia swoich kwalifikacji. Główną rolę odgrywa tutaj stypendium konfucjańskie, które umożliwia wyjazd do Chin i pogłębianie wiedzy na temat języka oraz kultury chińskiej. Dokładne informacje można uzyskać na stronie IK oraz Polsko-Chińskiego Towarzystwa Gospodarczo-Kulturalnego.

4.3. Polska w Chinach

Promocja polskiej kultury w Chinach nie ma aż takiego rozmachu, choć warto wymienić tutaj kilka jej aspektów. Przy ambasadzie RP w Pekinie promowane są wydarzenia związane z kulturą polską. Można się o nich dowiedzieć na witrynie www.bolanwenhua.pl; w toku znajduje się projekt Instytutu Polskiego w Pekinie. Co więcej, na Pekinśkim Uniwersytecie Języków Obcych można studiować polonistykę (utworzoną w 1956 r.), lecz o jej niszowości może świadczyć, fakt, że utworzone w 1990 r. studia magisterskie podjęło ogółem 13 osób, a ukończyło jedynie 8²⁵. Kultura polska cieszyła się jednak dużym zainteresowaniem ze strony Chińczyków podczas Expo 2010 w Szanghaju, uzyskując wynik średnio 6 tys. odwiedzających dziennie²⁶. Równie dużym powodzeniem cieszyła się animacja dotycząca historii Polski autorstwa Tomasza Bagińskiego²⁷. Innym fenomenem polskiej kultury w Chinach jest niezwykle popularność zespołu Bayer Full, który wystąpił na targach Expo w Szanghaju w 2010 r. W tym samym roku zespół podpisał kontrakt na 67 milionów płyt i rozpoczął nagrywanie swoich piosenek również w języku chińskim²⁸.

5. GOSPODARKA

5.1. Kilka słów wstępu

W relacjach gospodarczych pomiędzy Chinami a Polską nie może być mowy o równości. Liczby przekreślają takie spojrzenie i należy mieć świadomość niewielkiej roli, jaką gospodarczo Polska może odgrywać w oczach Chińczyków. Niewielkiej z perspektywy Chin, gdyż Polska nie stanowi wyjątkowo interesującego partnera. Z perspektywy Polski relacje z Chinami są jednak dużą szansą, od której nie powinna się ona odwracać. Chiny, które ze względu na rozpędzoną gospodarkę szukają nowych możliwości inwestycyjnych, mogą wnieść do Polski kapitał, który, z polskiej perspektywy, będzie ogromny. Dlatego jest o co walczyć. Ponadto, jak podkreślają eksperci Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych, w dobie kryzysu, który dotknął Unię

²⁵ Dane dostępne na: <http://en.bfsu.edu.cn/html/newfile20.html>, 30 VII 2012.

²⁶ Q. Shuhin, S. Li, *Polish Day on Shanghai EXPO 2010 reinvents Chopin classics*, 22 V 2010, [online] <http://www.astroman.com.pl/?mod=magazine&a=read&id=722>, 30 VII 2012.

²⁷ Patrz: <http://www.youtube.com/watch?v=2DrXgj1NwN8>, 30 VII 2012.

²⁸ *Bayer Full w Chinach: 67 milionów!*, PAP, 20 IX 2010, [online] <http://muzyka.interia.pl/pop/news/bayer-full-w-chinach-67-milionow,1533736,50>, 30 VII 2012.

Europejską, rozwiązaniem problemu może wydawać się zwrócenie uwagi na gospodarki wschodzące, w tym ChRL²⁹.

Za główny polski „problem z Chinami” uznaje się nierówną wymianę handlową. Warto zauważyć, że *według danych Ministerstwa Gospodarki w 2011 roku polski eksport do Chin wyniósł 1,35 miliarda euro (wzrost o 10 proc. w porównaniu z rokiem ubiegłym) natomiast import – 13,2 miliarda euro (wzrost o 5 proc. w porównaniu z 2010 r.)*³⁰. Już od 2003 r. stosunek polskiego eksportu do Chin i importu z Chin wynosi 1 do 10. Warto jednak zaznaczyć, że w 2003 r. wartości te wynosiły odpowiednio od 0,2 do 2 mld USD – widać, jak znacząco wzrasta wzajemne zaangażowanie gospodarcze obu państw³¹. Należy jednak zauważyć, że taki stan rzeczy to globalna tendencja, a z wizytą premiera Wen Jiabao, która odbyła się w kwietniu 2012 r., można wiązać nadzieje na większe zainteresowanie chińskiego rynku polskimi produktami, zwłaszcza w dziedzinach metalurgii, elektroniki oraz wytworów chemicznych.

Tabela 2. Zestawienie rodzajów towarów eksportowanych i importowanych z Chin przez Polskę w 2007 r.

Kategorie towarowe	Eksport	Import
Wyroby metalurgiczne	33%	10%
Wyroby przemysłu elektro-maszynowego	29%	555
Wyroby przemysłu chemicznego	24%	6%
Produkty mineralne	4%	0%
Artykuły rolno-spożywcze	3%	3%
Wyroby przemysłu drzewno-papierniczego	2%	1%
Wyroby ceramiczne	1%	3%
Wyroby przemysłu lekkiego	1%	13%
Inne	2%	7%

Źródło: *Struktura towarowa wymiany*, Ambasada Rzeczypospolitej Polskiej w Pekinie, [online] http://beijing.trade.gov.pl/pl/Wspolpraca_dwustronna/article/detail,1092,Struktura_towarowa_wymiany.html.

5.2. Chiny w Polsce

Chińskie inwestycje w Polsce dotychczas były raczej symboliczne. Nie zajmowaliśmy czołowego miejsca na pekińskich czy szanghajskich mapach biznesowych; silniejsze związki gospodarcze łączyły Państwo Środka chociażby z Węgrami lub Ukrainą czy

²⁹ A. Gradziuk, B. Wojna, *Chiny zamiast Unii*, [online] <http://www.rp.pl/artykul/938994.html?print=tak&p=0>, 2 XI 2012.

³⁰ J. Pomianowski, *Nowy wymiar relacji z Chinami? Wen Jiabao w Polsce*, 8 IV 2012, [online] <http://www.forbes.pl/artykuly/sekcje/wydarzenia/nowy-wymiar-relacji-z-chinami-wen-jiabao-w-polsce,25870,1,31> VII 2012.

³¹ R. Kuźniar, *Polityka zagraniczna III Rzeczypospolitej*, Warszawa 2012, s. 268.

Białorusią, które przyciąganie azjatyckiego kapitału traktowały jako sposób na uniezależnienie się od Rosji. *W ostatnich miesiącach coś zaczęło się zmieniać*³² – można wyczytać w czerwcowym wydaniu „Business.pl”.

Chińskie firmy zaczęły w tym okresie uczestniczyć w licznych przetargach realizowanych na terenie RP, jednak jedynie niesławny Covec wygrał przetarg na budowę autostrady. Realizacja nie doszła do skutku. Doniosłym wydarzeniem jest jednak nabycie w czerwcu 2011 r. przez Guangxi LiuGong Group części cywilnej Huty Stalowa Wola; cena wyniosła ok. 60 mln dolarów. Co więcej, podczas prywatyzacji Huty inwestorzy zgodzili się ponieść kosztu rzędu 300 mln zł, aby zagwarantować zatrudnienie pracowników podczas prywatyzacji, zwiększyć im pensje oraz wypłacić każdemu bonus prywatyzacyjny w wysokości 1,5 tys. zł. Ponadto chiński inwestor zgodził się na utrzymanie polskiego cyklu pracy (polityka urlopowa itp.)³³. To schemat przypominający chiński sposób prowadzenia polityki zagranicznej.

Ogółem inwestycje chińskie w Polsce na koniec 2010 r. wyniosły 328 mln dolarów³⁴. Wśród najciekawszych można wymienić Chińskie Centrum Handlowe w Wólce Kosowskiej, dostawców dla operatorów komunikacyjnych Huawei i ZTE, zakłady Yuncheng i Dong Yun w Łodzi (poligrafia), TPV Displays w Gorzowie oraz Victory Technolog w Łodzi (telewizory LCD). Ciekawym przykładem może być również Nucotech produkujący skanery do prześwietlania pojazdów i kontenerów. Firma ta wyprodukowała 90% używanych w Europie produktów tego typu³⁵. Obecnie o kontrakty ubiegają się giganty energetyczne – Shanghai Electric Group oraz China National Electric Engineering Co. Ten ostatni zawarł już umowy o budowie bloków energetycznych oraz podpisał list intencyjny dotyczący bloku węglowego – to inwestycja o wartości przeszło 500 mln zł³⁶. Inwestycje zdają się nabierać rozpędu – Chiny mają kapitał, Polska potrzebuje zaś merytorycznych argumentów, gdyż chiński partner prowadzi swe inwestycje tak jak politykę zagraniczną. Uprzejmości i gesty są ważne, ale nie mają one żadnej mocy bez konkretnych, atrakcyjnych (zazwyczaj dla obu stron) ofert.

5.3. Polska aktywność w Chinach

Do pośredniczenia w inwestycjach i ułatwiania zawierania umów pomiędzy przedsiębiorcami z obu państw powołano cały szereg instytucji i organizacji. Przykładem może tu być przywołane już wcześniej Polsko-Chińskie Towarzystwo Gospodarczo-Kulturalne. Umożliwia ona zdobycie informacji na temat targów w Chinach i refundowanych projektów oraz pomaga przy organizacji spotkań pomiędzy firmami z obu państw.

³² A. Sofuła, *Mizerna teraźniejszość, niezłe perspektywy*, „Business.pl” 2012, 6/57, s. 52.

³³ M. Bujara, *Huta Stalowa Wola prawie chińska. Dogadali się ze związkowcami*, 8 XII 2011, [online] http://pieniadze.gazeta.pl/Gospodarka/1,122003,10779253,Huta_Stalowa_Wola_prawie_chinska__Dogadali_sie_ze.html, 31 VII 2012.

³⁴ Do sumy tej nie wlicza się inwestycja Guangxi LiuGong Group z 2011 r.

³⁵ A. Sofuła, *Mizerna teraźniejszość...*, s. 52.

³⁶ Tamże.

Informacje z pierwszej ręki można uzyskać podczas targów China Expo organizowanych w Centrum Targowo-Kongresowym MT w Warszawie w połowie września. Jest to impreza, podczas której organizowane są prezentacje warunków inwestowania w obu państwach oraz zostają omówione możliwości, jakie roztaczają się przed importerami i eksporterami z Polski. Fakt powołania takiej imprezy do życia świadczy o rozwoju relacji gospodarczych – pierwsze targi odbyły się w 2011 r.³⁷

Można także zwrócić się do pozarządowej organizacji Sinopol, która postawiła sobie za zadanie koordynowanie projektów polsko-chińskich. Jak na tego typu organizację ma ona stosunkowo długą historię: została utworzona w 1999 r. Z tego powodu obecnie obsługuje poważne inwestycje³⁸.

6. PROBLEM PRAW CZŁOWIEKA

Zapytany podczas swojej wizyty w Chinach o prawa człowieka prezydent Bronisław Komorowski odpowiedział: *Bardzo ważne, bardzo ważne, bardzo ważne, bardzo ważne*³⁹. I ta wypowiedź dość dobrze podsumowuje całą kwestię. Pomimo silnych nacisków oddolnych nie przekłada się to właściwie na działania polskich władz, które podpisały przecież w oświadczeniach z 2004 i 2011 r., że nie zamierzają jakkolwiek ingerować w politykę wewnętrzną chińskiego partnera.

Dobrym przykładem omawianej sytuacji były składane przed wizytą premiera ChRL w Polsce apele do Bronisława Komorowskiego o zareagowanie w sprawie łamania praw człowieka w Chinach i Tybecie. Interweniowały wtedy takie organizacje, jak Amnesty International, Fundacja Instytutu Lecha Wałęsy czy Fundacja Inna Przestrzeń, jednak skutek był podobny do opisywanego powyżej⁴⁰. Chińczycy takie kroki potraktowaliby jako duży afront, co znacząco odbiłoby się na relacjach polsko-chińskich. Dlatego też jeśli kiedykolwiek będą miały miejsce takie działania, raczej nie odbędą się one w sytuacjach tak ważnych, jak spotkanie jednych z najważniejszych ludzi w państwach. Nawet Parlament Europejski, a więc organ o dużo większej mocy politycznej (choć i odpowiedzialności), na potępienie działań chińskich sprzecznych z prawami człowieka zdecydował się dopiero po długich rozważaniach organów UE⁴¹. Apel ten został w dużej mierze przez chińskie władze zignorowany,

³⁷ Dane dostępne na stronie: <http://www.chinaexpo.pl/>, 31 VII 2012.

³⁸ Dane dostępne na stronie: <http://www.sinopol.pl/index.php>, 31 VII 2012.

³⁹ T. Owsinski, *Komorowski unika pytań o prawa człowieka w Chinach*, 20 XII 2011, [online] <http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/503588,Komorowski-unika-pytan-o-prawa-czlowieka-w-Chinach>, 31 VII 2012.

⁴⁰ *Apel trzech organizacji do prezydenta Bronisława Komorowskiego przed wizytą premiera Chin*, PAP, 25 IV 2012, [online] <http://wiadomosci.wp.pl/kat,1342,title,Apel-trzech-organizacji-do-prezydenta-Bronislaw-Komorowskiego-przed-wizyta-premiera-Chin,wid,14438939,wiadomosc.html?ticaid=1eebc>, 31 VII 2012.

⁴¹ Dane dostępne na stronie: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=B7-2012-0312&language=PL>, 31 VII 2012.

a z UE łączą Chiny intratne interesy. Wiadomość o omawianej rezolucji można znaleźć głównie na stronach tybetańskich⁴².

PODSUMOWANIE

Stosunki polsko-chińskie znacząco się rozwinęły od 1989 r. Można dostrzec poprawę na każdym polu – politycznym, kulturowym i gospodarczym. Nie należy jednak popadać w nadmierny optymizm ani ulegać chińskim uprzejmościom – Polska nie stanowi strategicznego partnera Chin. Opisane wyżej procesy świadczą jednak o tym, że współpraca z Chinami może już wkrótce stanowić istotny punkt polityki zagranicznej RP (w drugą stronę niekoniecznie). Atutami Polski są członkostwo w UE oraz próba przewodniczenia państwom Europy Środkowej, choć i tych atutów nie należy przeceniać: chiński kapitał niekoniecznie potrzebuje „polskiej przyzwoitki”. Jednak, przez wzgląd na kreowanie polityki zagranicznej w formie biznesowej, można liczyć, że za okazaną pomoc Chińczycy odwdzięczą się w ten czy inny sposób (inaczej niż Amerykanie). Dlatego też świadoma swojej pozycji Polska może wiele zyskać, choć dla Chin raczej nie zostanie „strategicznym partnerem”, mimo „tradycyjnej polsko-chińskiej przyjaźni”.

BIBLIOGRAFIA

I. Publikacje książkowe:

Literatura pomocnicza:

– monografie i opracowania:

Kuźniar R., *Polityka zagraniczna III Rzeczypospolitej*, Warszawa 2012.

Plafker T., *Jak robić interesy w Chinach. Jak osiągnąć zyski na rynku rosnącym najszybciej na świecie*, przekł. A. Doroba, Warszawa 2010.

Zwoliński A., *Chiny – historia, teraźniejszość*, Kraków 2007.

II. Publikacje elektroniczne:

Literatura źródłowa:

European Parliament Passes Resolution on Tibet, 15 VI 2012, [online] <http://tibet.net/2012/06/15/european-parliament-passes-resolution-on-tibet>.

Podsumowanie wizyty premiera Chin, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów RP, 25 IV 2012, [online] http://www.premier.gov.pl/centrum_prasowe/wydarzenia/podsumowanie_wizyty_premiera_c,9781.

Polsko-chińskie umowy o współpracy podpisane, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów RP, http://www.premier.gov.pl/centrum_prasowe/wydarzenia/polsko_chinskie_umowy_o_wspolp,9753/.

⁴² *European Parliament Passes Resolution on Tibet*, 15 VI 2012, [online] <http://tibet.net/2012/06/15/european-parliament-passes-resolution-on-tibet/>, 31 VII 2012.

Rezolucja Parlamentu Europejskiego w sprawie sytuacji w zakresie praw człowieka w Tybecie, Parlament Europejski, [online] <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=B7-2012-0312&language=PL>.

Wspólne oświadczenie RP i ChRL w sprawie ustanowienia partnerskich stosunków strategicznych, 10 I 2011, [online] <http://www.polska-azja.pl/2012/01/10/tekst-strategicznego-partnerstwa-polska-chiny-podpisanego-20-xii-w-pekinie/>.

Wspólne oświadczenie RP i ChRL, 9 VI 2004, [online] <http://polish.cri.cn/1/2004/06/09/2@12766.htm>.

Literatura pomocnicza:

– prace zbiorowe:

Exports of goods and services (% of GDP), The World Bank, [online] <http://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.ZS/countries/1W?display=default>.

Historia Instytutu Konfucjusza, IK, [online] <http://www.instytutkonfucjusza.pl/historia.html>.

Poland – World factbook, [online] <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/pl.html>.

Struktura towarowa wymiany, Ambasada Rzeczypospolitej Polskiej w Pekinie, [online] http://beijing.trade.gov.pl/pl/Wspolpraca_dwustronna/article/detail,1092,Struktura_towarowa_wymiany.html.

Sulek M., *Metodyka analizy geopolitycznej (na przykładzie potegometrii)*, [online] <http://geopolityka.net/metodyka-analizy-geopolitycznej-na-przykladzie-potegometrii/>.

– artykuły prasowe:

Apel trzech organizacji do prezydenta Bronisława Komorowskiego przed wizytą premiera Chin, PAP, 25 IV 2012, [online] <http://wiadomosci.wp.pl/kat,1342,title,Apel-trzech-organizacji-do-prezydenta-Bronislawa-Komorowskiego-przed-wizyta-premiera-Chin,wid,14438939,wiadomosc.html?ticaid=1eebc>.

Badkar M., *MAP: Here Are All Of The Big Chinese Investments In Africa Since 2010*, [online] <http://www.businessinsider.com/map-chinese-investments-in-africa-2012-8>.

Bayer Full w Chinach: 67 milionów!, PAP, 20 IX 2010, [online] <http://muzyka.interia.pl/pop/news/bayer-full-w-chinach-67-milionow,1533736,50>.

Bujara M., *Huta Stalowa Wola prawie chińska. Dogadali się ze związkowcami*, 8 XII 2011, [online] http://pieniadze.gazeta.pl/Gospodarka/1,122003,10779253,Huta_Stalowa_Wola_prawie_chinska__Dogadali_sie_ze.html.

China – World factbook, [online] <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ch.html>.

Gradziuk A., Wojna B., *Chiny zamiast Unii*, [online] <http://www.rp.pl/artykul/938994.html?print=tak&p=0>.

Kajdański E., *Michał Boym – ostatni wystannik dynastii Ming*, Warszawa 1988, *Polacy na Szlakach Świata*.

Kin-Man Chan, *Harmonious Society*, [online] http://www.cuhk.edu.hk/centre/ccss/publications/km_chan/CKM_14.pdf.

- Owsiński T., *Komorowski unika pytań o prawa człowieka w Chinach*, 20 XII 2011, [online] <http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/503588,Komorowski-unika-pytan-o-prawa-czlowieka-w-Chinach>.
- PARP: *Animowana „historia Polski”*, [online], <http://www.youtube.com/watch?v=2DrXgj1NwN8>.
- Pomianowski J., *Nowy wymiar relacji z Chinami? Wen Jiabao w Polsce*, 8 IV 2012, [online] <http://www.forbes.pl/artykuly/sekcje/wydarzenia/nowy-wymiar-relacji-z-chinami-wen-jiabao-w-polsce,25870,1>.
- Shuhin Q., Li S., Polish Day on Shanghai EXPO 2010 reinvents Chopin classics, 22 V 2010, [online] <http://www.astroman.com.pl/?mod=magazine&a=read&id=722>.
- Sofuła A., Mizerna teraźniejszość, niezłe perspektywy, „Business.pl” 2012, 6/57.
- TSz, Premier Chin Wen Jiabao z wizytą w Polsce, PAP, 25 IV 2012, [online] <http://wiadomosci.onet.pl/kraj/premier-chin-wen-jiabao-z-wizyta-w-polsce,1,5114281,wiadomosc.html>.
- Womack B., Henry Kissinger's On China, 3 VI 2011, [online] http://www.washingtonpost.com/entertainment/books/henry-kissingers-on-china/2011/05/17/AGE7OLIH_story.html.

Strony internetowe:

- <http://en.bfsu.edu.cn/html/newfile20.html>.
- <http://www.chinaexpo.pl/>.
- <http://www.instytutkonfucjusza.pl/index.html>.
- <http://www.pol-chin.pl/2,strona-g%C5%82%C3%B3wna>.
- <http://www.sinopol.pl/index.php>.

Grzegorz STEC, student III roku stosunków międzynarodowych oraz II roku studiów dalekowschodnich i porównawczych studiów cywilizacji UJ. W zakresie jego zainteresowań znajduje się tematyka związana z Państwem Środka, kwestią komunikacji międzykulturowej oraz wpływem kultury na politykę zagraniczną. Uczestnik konferencji związanych z tematyką Chin, festiwalu dyplomatycznego oraz reprezentant UJ na międzynarodową konferencję IRUN.